

Nyugdíjreform után – nyugdíjreform előtt Magyarországon

Prónai Borbála

Szegedi Tudományegyetem Egészségtudományi és Szociális Képzési Kar
Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék
e-mail: probo@etszk.u-szeged.hu

Kulcsszavak: nyugdíjbiztosítás, nyugdíjreform, kötelező magánpénztári nyugdíj

Összefoglalás

A tanulmány az időskori biztonságot jelentő nyugdíjbiztosítási rendszer magyarországi reformjával foglalkozik. Röviden bemutatja a nyugdíjrendszer átalakítását szükségessé tevő főbb tényezőket, a kedvezőtlen demográfiai, gazdasági, munkaerő-piaci folyamatokat. Összefoglalja az eddig megtett reformlépéseket, melyek főleg a magyar nyugdíjrendszer finanszírozhatósága érdekében történtek. Bemutatja az 1998-tól bevezetett magánnyugdíj-rendszert, melynek egyik célja az egyéni felelősség és öngondoskodás erősítése volt. Kitér a kötelező magán-nyugdíjpénztári tagság alakulására, az önkéntes belépés lehetőségére, illetve a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerbe való visszalépés szabályozására. Ismerteti a magán-nyugdíjpénztár által nyújtott szolgáltatásokat, a rokkantsági nyugdíjra jogosult pénztártagok választási lehetőségeit. Felvázolja a nyugdíjrendszerben tervezett további változtatásokat, elképzeléseket.

Bevezetés

A szociális ellátás rendszerének egyik legfontosabb területe az időskori biztonságot jelentő nyugdíjrendszer, amit az a tény is mutat, hogy Magyarországon jelenleg több mint három millió ember részesül nyugellátásban. A nyugdíjbiztosítási rendszer átalakítása, tervezett változtatása, mivel előbb-utóbb mindenkit érint, alapvetően befolyásolja és meghatározza minden magyar állampolgár szociális biztonságát.

Nyugdíjbiztosítási rendszer átalakításának szükségessége

A nyugdíjbiztosítási rendszerek a világ szinte minden országában, így hazánkban is átalakítás közben, előtt vagy után állnak, a megváltozott demográfiai, társadalmi, gazdasági, politikai feltételekhez való alkalmazkodás és a hosszabb távú stabilitás biztosítása érdekében.

A nyugdíjbiztosítási rendszer átalakítását Magyarországon is több tényező tette és teszi szükségessé: az 1970-es évek közepétől, de az 1980-as évektől még inkább tapasztalható kedvezőtlen demográfiai, gazdasági, munkaerő-piaci folyamatok következtében nemcsak a kiadások növekedése figyelhető meg, de a bevételek csökkenése is.

Költségek emelkedése – bevételek visszaesése:

- gazdasági növekedés megtorpanása
- várható átlagos élettartam emelkedése

- születésszám csökkenése (teljes termékenységi arányszám 1970 előtt még meghaladta a kettőt, mára közelít az egyhez – 1,3) (1)
 - második világháború után született "Ratkógyerekek" és azok gyerekeinek nyugdíjba vonulása a 2010-es, majd a 2040-es években várható
 - idősebb korosztály arányának növekedése
 - nyugdíjasok számának emelkedése
 - magas munkanélküliség
 - rokkantnyugdíjazások magas száma
 - képzési idő növekedése
 - járulékfizető foglalkoztatottak számának csökkenése
- ↓
- nyugdíjkiadások emelkedése – finanszírozási problémák

A magas munkanélküliség és a kedvezőtlen demográfiai folyamatok (a társadalom elöregedése) következtében folyamatosan romlik az aktív-inaktív rétegek aránya (és ez irányba hat az egyre hosszabb képzési idő is), mely tendencia a jövőben várhatóan tovább folytatódik.

Míg Magyarországon 1980-ig az élveszületések száma meghaladta a halálozások számát, addig 1981-től sajnos természetes fogyás figyelhető meg. Jellemzővé vált a fiatalok számának csökkenése (20 év alattiak aránya: 1970-ben 30 %, 2000-ben 23,5 %, 2050-ben várhatóan 18,9 %), a 65 éven felüliek arányának emelkedése (1970-ben 11,5 %, 2000-ben 14,7 %, 2050-ben előzetes számí-

tások alapján 26,2 %). Magyarországon már ma a lakosság 21 %-a 60 éven felüli, 30,3 %-a nyugdíjas, itt is előszeretettel élnek a korai nyugdíjazás lehetőségével, s így a nyugdíjkiadások már 1994-ben elérték a GDP 10 %-át, s ezt a tendenciát erősíteni fogja, hogy a második világháború után született „Ratkó-gyerekek” és azok gyerekeinek nyugdíjba vonulása a 2010-es, majd a 2040-es években várható. (1, 2, 3)

Mindezek a folyamatok, valamint a nyugdíjbiztosítás finanszírozhatóságának fenntartása szükségessé és elkerülhetetlenné tette és teszi a jelenlegi rendszer átalakítását.

A Világbank 1994-es jelentése követendő példának állította a chilei típusú nyugdíjreformot. Javasolta az állami felosztó-kirovó rendszer visszaszorítását, a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerek részleges magánosítását, és e mellett ajánlotta a régi rendszerek reformját is, amit véleménye szerint az átmenet előtt, vagy azzal egy időben kell megvalósítani. (4) A javaslatnak megfelelően számos országban hoztak létre magánkezelésű, tőkésített, kötelező, bérjárulékból finanszírozott nyugdíjalapokat (pl. Svédország, Lengyelország). Az átmenet jelentős költségnövekedéssel járt, hiszen a régi rendszer működtetése mellett kellett felállítani az új alapokat. Így jelentősen megnőtt az aktív korban lévők terhelése, akik egyszerre fizetik szüleik nyugdíját és előtakarékoskodnak saját nyugdíjukra.

A reformlépések (melyek főleg a finanszírozhatóság érdekében történtek) nálunk is a világ más országaiban alkalmazott megoldási módokhoz hasonlóan alakultak (jogosultsági feltételek szigorítása, szolgáltatások körének szűkítése, mértékek csökkentése).

Szigorítások a nyugdíjrendszerben:

- öregségi teljes nyugdíjra jogosító minimális *szolgálati idő*:
10 év → 20 év (1991)
- öregségi *nyugdíjkorhatár* felemelése:
55/60 év → 62 év (1998) (5, 6, 7, 10)

Mindkét intézkedésnél hosszabb átmeneti időt biztosítva igyekeztek a zavartalan átállást, az érintett dolgozók érdekeinek védelmét megvalósítani. Az átmenet zökkenőmentessé tétele érdekében bevezették az öregségi (1991) és a rokkantsági (1993) résznyugdíjat, valamint az előrehozott öregségi nyugdíj lehetőségét (1997). (6, 7, 8, 10)

Nyugdíjbiztosítás reformja

Az egyéni felelősség és öngondoskodás erősítését két jelentős intézkedés célozta meg, az első 1993-ban kiegészítő jelleggel lehetővé tette önkéntes nyugdíjpénztárak alakítását (nem a társadalombiztosítás keretében), a másik 1998-ban kötelező jelleggel bevezette a tőkefedezeti elven működő magán-nyugdíjpénztári rendszert.

Ezzel az 1998-ban megvalósított nyugdíjreformmal nyugdíjbiztosításunk három pillérűvé vált. Vegyes finanszírozással működik, mely szerint a társadalombiztosítási nyugdíj felosztó-kirovó, a kötelező magánpénztári nyugdíj tőkefedezeti elvű és ezeket egészíti ki az önkéntes biztosítás lehetősége. Az önkéntes nyugdíjpénztárakba belépők számára nyújtott személyi jövedelemadókedvezménynek is köszönhetően taglétszámuk gyorsan növekedett. A reformmal a szolidaritás mellett felerősödött az öngondoskodás jelentősége.

Pályakezdők kötelező magán-nyugdíjpénztári tagsága: (9, 11, 12)

A pályakezdőknek (42. életévük betöltéséig) 1998. július 1-jétől kötelező volt magán-nyugdíjpénztárt választaniuk, vagy a kijelölt területi magán-pénztár tagjai lettek. 2002-ben megszűntek a kötelező magán-nyugdíjpénztári tagságot, s mindenki szabadon dönthetett – biztosítottá válását követő év végéig – a magán-nyugdíjpénztári belépésről, de eddig az időpontig vissza is lehetett lépni a társadalombiztosítási rendszerbe. Majd a pályakezdők számára 2003-tól ismét kötelezővé váló magán-nyugdíjpénztári tagság miatt ez a visszalépési lehetőség 2003. december 31-re módosult. 2006-tól az tekinthető pályakezdőnek, aki tanulmányait befejezve első ízben létesít biztosítási jogviszonyt, és nem töltötte be 35. életévet.

A nem pályakezdők saját elhatározásuk alapján csatlakozhattak valamelyik magán-nyugdíjpénztárhoz, vagy maradhettek a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerben, és akkor nyugdíjra kizárólag innen számíthatnak. Önkéntesen 1999. augusztus 31-éig lehetett átlépni a magán-nyugdíjpénztári rendszerbe, de 2000. december 31-éig még vissza lehetett lépni (egy alkalommal) a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerbe. Ez a magán-nyugdíjrendszerbe való átlépési határidő 2003. december 31-re módosult, feltételként előírták viszont a 2003. január 1-én még be nem töltött 30. életévet. Jelenlegi szabályozás szerint, ha a dolgozó külföldön már kötelezően biztosított volt, nem kötelező pénztártaggá válnia, ám 30 éves kora előtt megteheti,

amikor Magyarországon első alkalommal létesít nyugdíjbiztosítási jogviszonyt.

A visszalépési határidő is többször változott, és ez a lehetőség a kötelezően beléptetettekre is kiterjedt, jelenleg 2012. december 31, bár bizonyos feltételeket előír a törvény (jogosultság pénztári nyugdíjszolgáltatásra, 10 évnél rövidebb magánnyugdíjpénztári jogviszony, magánnyugdíjpénztári járadék várható összege nem éri el a társadalombiztosítási nyugdíj-rész 25 %-át).

Nyugdíjbiztosítási ellátások:

- társadalombiztosítási nyugdíjrendszer keretében járó szolgáltatások:
 - saját jogú nyugellátások (öregségi nyugdíj, rokkantsági nyugdíj, baleseti rokkantsági nyugdíj)
 - hozzátartozói nyugellátások (özvegyi nyugdíj, árvaellátás, szülői nyugdíj, baleseti hozzátartozói nyugellátások)
- magánnyugdíj keretében járó szolgáltatások:
 - nyugdíjjáradék
 - egyösszegű kifizetés (9)

Magánnyugdíj-rendszer tagjainak nyugdíja eredetileg két részből állt:

- 75 %: társadalombiztosítási nyugdíj
 - 25 %: garantált magánnyugdíj (legalább 15 évi tagdíjfizetés esetén)
- (normajáradék: a pénztártag számára megállapítandó legkisebb nyugdíjjáradék – társadalombiztosítási nyugdíjának 25 %-a) (11)

Ez kedvezőbb is lehet a tisztán társadalombiztosítási rendszerben kapott összegnél, amennyiben többet fizetnek be (magas fizetés, tagdíj-kiegészítés), és a magánnyugdíjpénztár magasabb hozamot tud biztosítani. Viszont nem volt ajánlott átlépni a magánnyugdíjpénztári rendszerbe a 47 éven felülieknek, a tartósan betegeknek, a munkanélkülieknek, az alacsonyabb jövedelműeknek.

A normajáradékot az eredeti elképzelések szerint a Garanciaalap, végső esetben az állami költségvetés garantálta. 2002-től megszűnt a normajáradék, így a pénztári járadékot kizárólag az egyéni számla egyenlege alapján kell megállapítani, tehát a Garanciaalap nem finanszíroz garantált járadékot (25 %), csak a tagi követelést garantálja. Ezzel megszűnt az az egyösszegű szolgáltatás is, amikor a normafedezet (ami a normajáradékhoz szükséges) kétszeresét meghaladó összeg felvehető volt a nyugdíjjáradék folyósításának megkezdésekor. (10, 11)

Az Évgyűrűk honlapján található nyugdíjszámítási program szerint:

- egy ma 50 éves, beosztott szellemi munkát végző diplomás
- 22 évi magánpénztári tagság után
 - fizetésének kb. 9 %-át kapná járadékként (társadalombiztosítási veszteségét kalkulációk szerint kb. 15 %-os helyettesítési ráta pótolná) (13, 14)

Ez a példa azt mutatja, hogy a magánnyugdíj-rendszerbe átlépett tagok sokszor rosszabbul járnak, mintha maradtak volna a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerben. 2007 októberében felmerült egy javaslat, hogy az 50 évnél idősebb magánpénztári tagok átmenetileg visszaléphessenek a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerbe. Ez a javaslat csak egy napig élt, hiszen ezzel a változtatással egyrészt elismernék, hogy nem kellő tájékoztatás után kellett dönteniük az embereknek, másrészt leszoktatnák az állampolgárokat arról, hogy döntésükért felelősséget kell viselniük.

A magánnyugdíj-rendszer keretében a biztosítottak és a kedvezményezettek (a pénztártag bárkit jelölhet, jelölés hiányában a törvényes örökös) nyugdíjjáradéka vagy egyösszegű kifizetésre szerhetnek jogosultságot.

Magánnyugdíj keretében járó szolgáltatások:

I. A pénztártag négyféle nyugdíjjáradék közül választhat (belépéskor vagy nyugdíjba vonuláskor): (11)

- „egy életre szóló” életjáradék – tag számára fizetik élete végéig (csak akkor örökölhető, ha a tag a felhalmozási időszakban hal meg),
- „elején határozott időtartamos” életjáradék – előre meghatározott időtartamon át jár a pénztártagnak és kedvezményezettjének, ennek lejárta után a pénztártag kapja élete végéig,
- „végén garanciátartamos” életjáradék – pénztártag kapja élete végéig, majd halála után a kedvezményezettnek folyósítják előre meghatározott időn át,
- „kettő vagy több életre szóló” életjáradék – pénztártag és kedvezményezettje vagy kedvezményezettjei kapják életük végéig.

Ez a felsorolás egyben sorrendet is jelöl, mely szerint a kedvezményezettek egyre biztosabban jutnak hozzá az elhunyt pénztártag járadékához, de ez azt is jelenti, hogy a havi járadék összege egyre kisebb lesz.

A négyféle életjáradék-típus közül a pénztár legalább kettőt köteles biztosítani, és akár egy biztosítóintézetől is megvásárolhatja a járadékszolgáltatást, sőt a járadék saját folyósításának külön feltételeket szabhat.

II. Egyösszegű kifizetés:

- pénztártag felhalmozási időszakban bekövetkezett halála
- kedvezményezett részére, aki ha nem azonos a hozzátartozóval, átutaltathatja az összeget a Nyugdíjbiztosítási Alaphoz annak érdekében, hogy az özvegy, árva, szülő teljes összegű hozzátartozói nyugellátásra legyen jogosult;
- nincs legalább 15 évi tagdíjjal fedezett tagsági viszony (kérhető járadék is, de összege igen alacsony lehet) (11)

A rokkantsági nyugdíjra jogosult pénztártag választhat:

- vagy az egyéni számláján felhalmozott összeg terhére veszi igénybe a magán-nyugdíjpénztári járadékszolgáltatást (ekkor csökkentett összegű – 75 %-os – társadalombiztosítási rokkantsági nyugdíjra lesz jogosult) – ez akkor éri meg neki, ha jelentős összeg van a számláján,
- vagy átutaltatja az egyéni számláján felhalmozott összeget a Nyugdíjbiztosítási Alapba, és teljes összegű társadalombiztosítási rokkantsági nyugdíjra lesz jogosult (10)

További nyugdíjreform-elképzelések: (10, 15, 16, 19, 20, 21.)

- nyugdíjkorhatár emelése (65 évre – várhatóan 2013-tól fokozatosan 5 év alatt)
- járadékok befizetett járulékhöz, szolgálati évek számához való szorosabb kapcsolása
- nyugdíjszámítás alapjának módosítása (2008-tól: nettó jövedelem)
- e miatt, számítások szerint az induló nyugdíjak összege 2008-ban mintegy 8 %-kal lesz alacsonyabb
- a valorizáció megváltoztatása (nyugdíjazás előtti év szintjéig), ami az előbbi, kalkulált csökkenést ellensúlyozza (most a nyugdíjazást megelőző harmadik év előtti évek keresete van a nyugdíjazást megelőző második év kereseti szintjéhez igazítva)
- nyugdíjemelés újraszabályozása – két lehetséges változat szerint:
 1. infláció – béremelkedés: 75% – 25 %-os arányában;
 2. csak infláció követése
- korai nyugdíjazás lehetőségének szigorítása

- rokkantsági nyugdíjazás feltételeinek szigorítása (munkaképes rokkantak: rehabilitációs járadékot kapnak – max. 3 évig)
- kerkedvezmény szükítése (2010. dec. 31-ig marad)

Tervezett intézkedések: (10, 16, 17, 18, 19, 20, 21.)

Nyugdíjbiztosítási Alaphoz kerül:

- 2008: rokkantsági ellátások, baleseti táppénz
- 2009-től: táppénz, gyed, gyes kifizetése (biztosítói modellváltás miatt: új egészségpénztárak csak természetbeni ellátásokat nyújtanak – nem működnek kifizetőhelyként)
 - járulékok átcsoportosítása (munkáltató: 3 % átkerül a nyugdíjbiztosításhoz, munkavállaló: egészségbiztosítási járulék 7 %-ról 6 %-ra csökken, nyugdíjbiztosítási járulék 1 %-kal, 9,5 %-ra nő)
- gyermekgondozási díj fele járulékalapból kerül kifizetésre, s csak felét állja a költségvetés
- nyugdíj melletti munkavállalás szigorítása:
 - 2008 előtt nyugdíjba vonulók: 2010-ig korlátozás nélkül vállalhatnak munkát
 - 2008-tól nyugdíjazottak: 62 éves korukig, ha a keresetük meghaladja a minimálbér összegét, a nyugdíjfolyósítás szünetel

viszont

- 2009-től: nem szűnik meg a nyugdíjminimum
- átmenetileg megmarad a résznyugdíj intézménye is (eredetileg 2009-től ez is megszűnt volna)
- 2013-ig marad az előrehozott nyugdíjazás mai rendszere

Összegzés

A nyugdíjbiztosítási rendszernek kiszámíthatónak, áttekinthetőnek kell lennie, ahol mindenki számára egyértelmű és világos, hogy mik a jogai, mik a kötelességei, miért mi jár. Érvényesülnie kell a jogbiztonságnak és a hosszú távú stabilitásnak. A nyugdíjrendszer megváltoztatása előtt minden esetben szükség lenne az intézkedések fiskális, társadalmi hatásainak felmérésére is.

Az eddig megtett és jelenleg tervezett intézkedésekből sajnos azt lehet látni, hogy ezek az elvek nem mindig érvényesültek, a változtatások sokszor megalapozatlanok, elsietettek, ennek következtében gyakoriak a visszarendeződések, a módosítások. Megfigyelhető a kellő tájékoztatás hiánya is, így a biztosítottak döntése nem minden információ birtokában történik, ami az egyébként is bizonytalan jövőt még kiszámíthatatlanabbá teszi.

A nyugdíjbiztosítás átalakítása során alapvető cél, hogy csökkenjenek az ellentmondások, szakmai, politikai egyetértés, társadalmi megegyezés alakuljon ki, a különböző érdekek között elfogadható egyensúly valósuljon meg és érvényesüljön a hosszú távú stabilitás iránti igény. Ezeken túl még biztosítani kell az Európai Unió tagorszá-

gainak nyugdíjrendszereihez való harmonikus kapcsolódást is. Azt is látnunk kell azonban, hogy mivel a juttatások nagysága, színvonala elsősorban a gazdaság teljesítőképességének függvénye, ezért a finanszírozhatóságot a tartós gazdasági növekedés, a munka termelékenységének emelkedése alapozhatja meg.

Irodalomjegyzék

1. Demográfiai évkönyv 2003. KSH. Bp. 2004.
2. **Augusztinovics Mária – Gál Róbert Iván – Matits Ágnes – Máté Levenete – Simonovits András – Stahl János:** A magyar nyugdíjrendszer az 1998-as reform előtt és után. Közgazdasági Szemle, 2002. 6. sz. 473-517.
3. **Hablicsek László:** Hosszú távú demográfiai forgatókönyvek. Magyarország. 1995-2050. KSH. Népeségtudományi Intézet. Bp. 1995.
4. World Bank Policy Research Report. Averting the Old Age Crisis. Policies to Protect the Old and Promote Growth. Oxford University Press, Oxford. 1994.
5. 1980. évi 20. tvr. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. egyes rendelkezéseinek módosításáról. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1980. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 1981. 214. o.
6. 1991. évi II. törvény (1-2. §) a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról. In: <http://www.1000ev.hu/index.php>.
7. 1993. évi VIII. törvény (11. §) a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. módosításáról és kiegészítéséről. In: <http://www.1000ev.hu/index.php>.
8. 1996. évi LIX. törvény (1. §) az öregségi nyugdíjkorhatár emeléséről és az ezzel összefüggő törvénymódosításokról. In: <http://www.1000ev.hu/index.php>.
9. 1997. évi LXXX. törvény (4, 14, 17. §) a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultaktól, valamint az e szolgáltatások fedezetéről.
10. 1997. évi LXXXI. törvény (7, 9-12, 18, 20, 28. §) a társadalombiztosítási nyugellátásról.
11. 1997. évi LXXXII. törvény (2-4, 22, 27-30, 89, 98, 123. §) a magánnyugdíjról és a magánnyugdíjpénztárakról.
12. 2001. évi LXXXIV. törvény a társadalombiztosítás pénzügyi alapjai 2000. évi költségvetésének végrehajtásáról. In: <http://www.1000ev.hu/index.php>.
13. Visszalépés a visszalépéstől. In: <http://www.nol.hu/cikk/468448/> (letöltés dátuma: 2007. 10. 19.)
14. http://evgyurukcalc.econet.hu/info_public.html (letöltés dátuma: 2007. 10. 19.)
15. Startpályán a nyugdíjreform. In: <http://www.nol.hu/cikk/467188/> (letöltés dátuma: 2007. 10. 09.)
16. Ami elvész a vámon, bejön a réven. In: <http://www.nol.hu/cikk/472249/> (letöltés dátuma: 2008. 01. 10.)
17. Árukodó tb-alapok – Ágyaznak a biztosítói modellváltásnak. In: <http://www.nol.hu/cikk/471406/> (letöltés dátuma: 2007. 11. 15.)
18. Visszavonuló a korai nyugdíjazás szigorításából. In: <http://www.nol.hu/cikk/472251/> (letöltés dátuma: 2007. 11. 21.)
19. **Matits Ágnes:** ÖSSZEFOGLALÓ a magyar nyugdíjrendszerről és problémáiról, valamint a lehetségesnek tartott megoldásokról vallott nézetekről. In: <http://www.portfolio.hu/cikkek.tdp?k=2&i=75771> (letöltés dátuma: 2007. 11. 19.)
20. <http://www.portfolio.hu/melleklet/nyugdij.tdp> (letöltés dátuma: 2007. 11. 19.)
21. <http://www.portfolio.hu/cikkek.tdp?> (letöltés dátuma: 2007. 11. 19.)

After the pension reform - before the pension reform in Hungary

Prónai, B.

University of Szeged, Faculty of Health Sciences and Social Studies,
Department of Social Work and Social Policy
e-mail: probo@etszk.u-szeged.hu

Keywords: pension scheme, pension reform, mandatory private pension

Summary

The study deals with the Hungarian reform of the pension system that provides security in old age. It explains briefly the main factors that necessitated the changes in the pension scheme, the adverse demographic, economic and labour market processes. It summarises the steps of reform already taken, which were taken mainly in order to be able to finance the Hungarian pension system. It describes the new private pension scheme introduced in 1998, the aim of which was partly to enforce individual responsibility and self care. Also, it describes the changes in the membership of mandatory private pension schemes, the possibilities to join them voluntarily, and the regulation on the ways of returning to the social security pension scheme. It elaborates on the services provided by the private pension schemes, and the options the members have who are eligible to disabled pension. It outlines some planned changes and ideas for the future as well.
